

TOMAŽ FAGANEL
Muzikološki inštitut
Znanstvenoraziskovalni center
SAZU Ljubljana

PSALMSKE SKLADBE JANEZA KRSTNIKA DOLARJA

DIE PSALMENKOMPOSITIONEN DES JANEZ KRSTNIK (JOHANNES BAPTIST) DOLAR

Neben verhältnismäßig klarem Lebensweg des Komponisten Janez Krstnik Dolar (1620?–1673) stehen uns in den letzten Zeit seine zwar nicht gerade zahlreich erhaltene Kompositionen im Ganzen bereits in modernen Partituren zu Verfügung.

Die vier Psalmen sind neben den Messen und instrumentallen Balletsuiten und Sonaten sein dritter abgeschlossener Betätigungsbereich, die den Komponisten als versierten und aktuell orientierten Schöpfer am Beginn des zweiten Hälfte des 17. Jahrhundert zeigen. Die Psalmen, unter denen besonders das Miserere in e hervortritt, sind würdige Begleiter des mittelbarocken Musikschaffens im österreichischen Raum.

Čeprav že dovolj jasno poznamo osnovno življensko pot skladatelja Janeza Krstnika Dolarja,¹ pa omejena količina razpoložljivih podatkov onemogoča izpolniti nekaj nepopisanih strani v njegovem življenjepisu. Pomanjkanje drugih zgodovinskih virov pa ne dovoljuje natančneje načrtati nekaterih pomembnih potez v njegovem poklicnem delu jezuita, teologa in pedagoga ter glasbenika in skladatelja. Svoje vedenje o njem lahko izdatneje dopolnimo s prikazom sicer ne tako številnih ohranjenih skladb, ki jim lahko v celoti sledimo že iz sodobnih izdaj oz. rokopisnih rekonstrukcij partitur.²

Starejše slovensko zgodovinopisje poroča o dveh Dolarjevih tiskanih zbirkah. Obe sta izšli na Dunaju, a nista ohranjeni. *Musicalia varia* je izšla leta 1665, leto kasneje pa še *Drammata seu Miserere mei Deus*.³ O vsebini zbirk lahko predvsem ugibamo. Spokorni psalmi Miserere mei Deus so bili gotovo jedro druge zbirke. Njen naslov bi bil lahko v tesni zvezi s siceršnjo jezuitsko prakso odrskega uprizorjanja in dopolnjevanja igre z glasbo. Skladateljevi spokorni psalmi Miserere bi bili lahko tudi del zbirke skladb različnih avtorjev. Posamezen psalm bi bil lahko tudi del obsežnejšega, prav tako scensko izvedenega glasbenega dela v okviru posebne dunajske jezuitske drame ali predstave v smislu dramaturško razširjenega sepolcra.

Dolarjevi sodobniki, glasbeniki dvornega kroga Antonio Bertali, Felice Sances in Antonio Draghi, so zlasti veliko ustvarili predvsem za predvelikonočni čas. Tudi skladateljsko prizadevanje cesarja Leopolda I. je segalo na področje duhovnih skladb in kratkih glasbenogledaliških del, saj so njegove psalme in sepolcre izvajali predvsem med pobožnostmi velikega tedna pred božjim grobom.

Dunajski jezuiti, kjer je v še zakoreninjenih restavracijskih prizadevanjih deloval Dolar, niso smeli zaostajati. Glasbeno so se jezuitske šolske igre tako uveljavile, da lahko prav na račun dunajske jezuitske drame govorimo v drugi polovici 17. stoletja celo o tipu duhovne opere z alegorično vsebino.³ Če gledamo torej na naslov Dolarjeve druge neohranjene zbirke v tem kontekstu in izhajamo iz dejstva, da je jezuitski zavod v izvedbenih navadah sledil dvorni praksi, izraz *Drammata* v naslovu zbirke sploh ne preseneča. Domneva o odrski zasnovi in izvedbi psalma *Miserere*, ki je bil primeren predvsem za spokorna postna bogoslužja, torej ni povsem neosnovana.

Psalmi so ob mašah in inštrumentalnih skladbah tretje vsebinsko zaokroženo področje Dolarjevega ustvarjanja. Pet ohranjenih kompozicij domnevno ni ves skladateljev opus na psalmska besedila. Brez dvoma je, tako kot sodobniki, pogosto segal po njih in imel v svojih hišnih ansamblih cerkve Am Hof in domačega seminarja, organiziranih po zgledu in izzivu dvorne kapele, dovolj ustvarjalnih spodbud iz izvajalskega zaledja, saj so zbor jezuitske cerkve navajali med skupino boljših dunajskih cerkvenih glasbenih skupin.⁵ Njegove psalme omenjajo štirje sezname muzikalij na češko-moravskem ozemlju. Seznam skladb kapele grofa Karla Liechtenstein-Kastelkorna v Kromerizu je najboljše in delno ohranjen. Najbogatejši je s psalmi in navaja štiri *Miserere mei Deus* in *Nisi Dominus*. Prepisi so ohranjeni. Seznama samostanske kapele v Oseku in kolegija piaristov v Slanem ne navajata nobene skladbe, ki je ne bi bilo v Kromerizu, medtem ko inventar z eggenberškega dvora v Krumlovu navaja še psalm *Laetatus sum*.⁶ Psalma *Confitebor* in *Laudate pueri* najdemo še na seznamu benediktinskega samostana v Šentpavlu na Koroškem.⁷ En primer *Miserere mei Deus* pa navaja inventar muzikalij dvorne kapele v turinškem Rudolstadt.⁸

Kako so sorazmerno številne Dolarjeve skladbe oz. njegovi psalmi prišli v Kromeriz, ni povsem jasno. Z veliko mero verjetnosti je Dolarjeve skladbe prinesel v Kromeriz tam delujoči glasbenik in skladatelj Josef Vejvanovski, ki je v letih 1665, 1666. i 1667. na Dunaju prepisoval maše Antonia Bertalija in bi ob tem lahko prepisal še Dolarjeve psalme, dve maši in inštrumentalne skladbe.

Prepisi pevskih inštrumentalnih glasov psalmov kažejo da so delo iste roke.⁹ Na naslovnih folijih ni zaslediti navedb o času nastanka skladb. Edina letnica, ki jo je zabeležil prepisovalec, je na naslovnici psalma *Nisi Dominus*, ki pa o času nastanka skladbe premalo pove.¹⁰ Po vsebini gre za 126. psalm, ki je po besedilu sestavni del večernic in bi glede na samostojnost zasnove lahko bil tudi del obsežnejše kantatne skladbe. Druge štiri ohranjene psalmske skladbe je Dolar uglasbil na verze 50. Psalma *Miserere mei Deus*.

Čeprav pri uglasbitvi psalmov *Miserere* ne moremo govoriti o enotnem tonovskem načinu skozi celotno skladbo, pa je pretežna uporaba istega tonovskega načina edino sredstvo za medsebojno razlikovanje. Najobsežnejši je *Miserere* v e s štirimi solističnimi in zborovskimi glasovi, godali in continuo, prav tako se omejuje na godalno spremljavo štiriglasnega vokalnega parta *Miserere* v F. V preostalih dveh psalmih Dolar zasedbo razširja in se v pevskem in inštrumentalnem smislu

približuje obsegu zasedbe, ki izhaja iz rimskega kolosalnega sloga. Miserere v g ima 6 pevskih glasov, godalom doda skladatelj kvartet trombonov, psalm v C pa razširja soliste in zbor na osem glasov, godalom in trem pozavnam dodaja še par kornetov in clarinov.¹¹ Psalm Nisi Dominus je ob štirih solističnih in zborovskih glasovih brez inštrumentov. Pevski glasovi se opirajo le na continuo. Kljub neformalni stavčni členjenosti ga glede na njegovo zasedbo razumemo kot izpeljanko koncertantnega moteta oz. cerkvenega koncerta.

Po zasnovi so psalmi niz uglasbenih verzov, sosledje kratkih enot, ki dajejo kot celota vtis številčnosti s koncertantnim razmerjem tutti-soli v vokalnem in inštrumentalnem smislu. Inštrumentalni glasovi so v psalmih podrejeni colla parte spremljavi, v solističnih točkah pa v nekaj primerih nakazujejo samostojno, od vokala neodvisno razvojno pot. Izbira inštrumentov je glede na colla parte prakso odvisna od števila pevskih glasov, naslovne strani psalmov pa kažejo ne povsem enoten izbor godalnih inštrumentov glede na družino violin oz. violet, skupino viol z gambo, ki je Dolar večinoma ne razume kot del continua, marveč ima samostojnejšo vlogo v tenorskem registru. Tercet oz. kvartet pozavn se homogeno vklaplja v podvajanje pevskih glasov ali akordično spremljavo solistov, visoka trobila pa na tutti mestih in pri podpori solistični glasov s svojim nastopom pripomorejo k zunanemu blesku skupnega zvoka.

Inštrumentalnih mediger v posameznih kratkih stavkih in med njimi ni, prav tako ni v psalmih samostojnih inštrumentalnih sonat.

Spremljava solističnih glasov je v obeh psalmih z godali enotna. Poleg solističnega glasu s continuom — teh odlomkov je največ — so najpogostejši stavki s t. i. trio zasedbo, kjer z visokim ali nizkim solističnim glasom koncertirata dve violini. Številni pa so stavki, kjer solista podpira štiri — ali petglasje v godalih. Psalma v g in C sta v izboru inštrumentalne spremljave pestrejša. Poleg omenjenih zasedbenih obrazcev se s solisti javljajo še par, tercet oz. kvartet pozavn, pa tudi par trombonov z dvema kornetoma, kar je v Dolarjevem opusu posebnost.

Podvajanje zborovskih glasov z inštrumenti je v obeh psalmih z godali dosledno in strogo. Običajnega podvajanja soprana v zgornji oktavi v violinah ni. Odskokki zunaj obsega spremljanih glasov so zelo redki. Psalma v g in C kažeta v colla parte spremljavi več svobode, kar se izraža predvsem v oktaviranju soprana in manj strogem vodenju visokih godal.

Iz kombinacije inštrumentalne zasedbe in njenega razmerja do pevskih glasov izhaja tudi dinamična lestvica psalmov, ki kaže na jasno izkomponirano terasno dinamiko. Oznaka za p, pp in ppp v kadenčnem delu solističnega alta v verzu *Audite meo psalma v F* je edina v ohranjenem Dolarjevem opusu in zelo redka v partiturah njegovih sodobnikov. (*Primer 1, Dolar, Miserere v F, t. 169–75.*)

Metrični red psalmov ureja princip že zahajajoče bele menzuralne notacije, kot ga razumemo v odnosu *tempus cum prolatio*. Iz besednega naglasa izhaja izbira osnovne binarne oz. ternarne mere. Logično se javljajo tudi spremenbe medsebojnih proporcev, ki urejajo odnose med tempi znotraj posameznega psalma. Opisnih oznak za tempo psalmi v izvirnih prepisih nimajo, razen dveh nasprotujočih si tarde in presto, ki sta zapisani v glasu za orgle znotraj enotno tekoče mere v doksologiji psalma v g. Ti dve oznaki lahko interpretiramo kot dodaten napotek za intenzivnost muzikalne deklamacije oz. izostritev afekta. Glede na pojavno mesto sta namenjeni najpomembnejšemu členu v takratni skupni igri: organistu kot izvajalcu continua. Isti odlomek kaže, da gre za postopno izzvenevanje metričnega re-

da in odnosov bele menzuralne notacije. Skladatelj pri menjavi metruma namesto ustreznega proporca uporabi zapis s triolami. Metrično analogno mesto v *Miserere* v g v verz u *Averte* pa zapiše z uporabo proportio tripla. (Primer 2, *Dolar, Miserere* v g, t. 425–32.) Ritmična slika Dolarjevih psalmov ne kaže nobenih posebnosti, razen spretne uporabe hemiol v *Miserere* v e, ki so utemeljene s premikom metričnega naglasa besedila in njegove ponazoritve v poteku glasbe. (Primer 3, *Dolar, Miserere* v e, t. 246–53).

Zasnova melodije se v psalmih ne razlikuje od ustaljenih modelov v njegovih delih. Razvija se v kratkih melodičnih odstavkih, ki so vezani na psalmski verz oz. na njegove sestavne dele. V kratkih melodičnih obrazcih kaže skladatelj razgibano invencijo, ki zaživi v solističnih odlomkih in je v monumentalnih zborovskih odlomkih psalmov v g in glede na bogato vertikalo psalma v C naravnana statično. Gledano kot celota je melodično snovanje motivične narave in zato kratkosapno. Pogosto kaže plesni značaj, redko pa sekvenčno gradnjo. Zborovski odlomki so v vseh psalmih izpostavljeni nizanju motivov in njihovi imitacijski obravnavi. Melodično sveže, včasih celo tematsko kleno delujejo nekateri solistični odlomki. Melodije kažejo na dvojnost koncepta. Na eni strani je to privrženost kratkim melodičnim floskulam s hitrim sklepnim kadenciranjem, ki neposredno spodbujajo uporabo obligatnega kontrapunktičnega sloga, v nekaterih solističnih odlomkih pa opazimo jasno melodično nasprotje z zgedovanjem v tradiciji opernega ariosa. Gre za ritmično urejen ekspresivni recitativ z *accompagnato* npr. kvarteta godal. Predvsem *Miserere* v e pa s poudarjenim koncertantnim slogom jasno kaže na vzore v italijanskem opernem belkantu, ki ima dodaten zagon v pogosti plesni naravnosti teh stavkov. (Primer 4, *Dolar, Miserere* v e, t. 263–70, 289–99) Psalmski verzi, ki jih Dolar razvija v načinu belkanto, kažejo enovitejšo, tematsko ubrano melodiko. To potrjuje tudi periodična urejenost in jasnost harmonskega stavka. (Primer 5, *Dolar, Miserere* v e, t. 507–14.) Skladatelj kaže tudi v psalmih vso tisto melodično iznajdljivost, ki omogoča imitacijsko sproščenost, odzivnost na besedilo in spevnost z vsemi značilnostmi intenziviranja melodičnega dogajanja, kot so punktiranje, sinkopiranje sklepnih not v melodični liniji, kar je sicer posebej značilno za belkantistični arioso. Značilni so tudi melodični postopi po akordnih tonih in začetni skoki kvart in kvint.

V zborovskih odlomkih obravnava Dolar psalmsko besedilo dosledno silabično, solističnim glasovom pa namenja več svobode, zato so melizmatične figure pogostejše. V tem je kratki *Nisi Dominus* najskromnejši. Psalmi *Miserere* pa imajo več značilnih bogato koloriranih mest s pasažami in menjalnimi notami in nekaterimi sekvenčnimi sosledji. Nekaj solističnih mest kaže sproščeno in bogato fantazijo v okraševanju prvotne skromnejše monodične linije. (Primer 6, *Dolar, Miserere* v F, t. 338–41.)¹² Večina solističnih odlomkov pa je v izvorniku zapisana v neokrašenem monodičnem slogu. Ti stavki puščajo izvajalcu odprto pot za sprostitev okraševalne fantazije v smislu stopnjevanja afekta tudi z ozirom na tonsko slikanje. Značilni atribut časa, citiranje in uporabo že znanih melodij, realizira Dolar v *Miserere* v C, ko v uglasbitvi doksologije citira ustrezno ritmizirani osmi modus koralnega psalmodičnega obrazca za oficijjske psalme. (Primer 7, *Dolar, Miserere* v C, t. 368–75.)

Obravnavani psalmi kažejo v harmoniji enoten občutek osnovnega tonalnega središča. Vsak od psalmov je za razliko od posameznih delov skladateljevih maš temeljito zasidran v osrednjem tonovskem načinu skladbe. Večina posameznih

stavkov z molskim začetkom pa izzveni z dursko sklepno kadenco. Ostanke modalnosti v psalmih ni najti. Dolar kadencira izključno z zadržkom kvarte pred terco. Zelo redki so sklepni akordi s prazno kvinto, večkrat ta sklepna terca tudi v glasu orgel ni opredeljena. Kadence potekajo med peto in prvo lestvično stopnjo. Sklepi s plagalnim učinkom so redki. Modulacije so jasno izpeljane, če gre za povezavo dveh bližnjih tonovskih načinov, nenadni prehodi v bolj oddaljene tonalitete pa so pogosto povsem nepripravljeni. Skladatelj se na tekstovno pomembnih mestih vedno vrne v stabilnejše izhodiščno območje začetne tonalitete. Razmeroma pogosti so preskoki iz kadence z dursko terco v molski začetek nove fraze in obratno. (*Primer 8, Dolar, Miserere v e, t. 379–82.*) V partiturah psalmov je več mest z okornejšimi harmonskimi rešitvami. Nekaterim sukcesivnim prečjem, problematičnim podvojitvam večinoma sekstakordov in kvintnim vzporedjem bi se skladatelj z manjšimi posegi in spretnejšim vodenjem glasov lahko izgonil. Opaziti je tesno odvisnost harmonskih rešitev od kontrapunktičnega stavka, saj ima večina vertikalno vprašljivih mest svoje korenine v ne povsem izčiščeni imitacijski tehniki.

Za drugo polovico 17. stoletja je imitacija še edino, čeprav učinkovito sredstvo kontrapunktičnega oblikovanja. Dolar jo v psalmih uporablja redkeje v solističnem concertatu z inštrumenti, v zborovskih odlomkih pa je imitacija osnovni konstrukcijski zamah, ki deluje večkrat nedorečeno, saj se polifono dogajanje sklene takoj, ko vstopijo v imitacijo vsi glasovi. Razvojno je še prezgodaj za uravnoteženo glasbeno protimisel, ki bi ob tematsko še ne povsem izčiščeni osnovni temi delovala kot kontrastsubjekt. Nastopi glasov so večkrat neenotni, večinoma je odprto tudi vprašanje intervalskega odnosa vstopajočih glasov. Kot po pravilu v Dolarjevih imitacijah novi glas vstopi znatno pred kadenčnim razpletom prejšnjega. Ti predčasni nastopi novih glasov imitacijo zgostijo in ji dajejo stretni učinek. Časovno neurejeni nastopi novih glasov povzročajo v imitacijah okorna mesta v linearnih in vertikalnih rešitvah, pa tudi negotove tonalne odmike. (*Primer 9, Dolar, Misere-re v e, t. 150–3.*) Te trditve veljajo predvsem za psalme Nisi Dominus in Miserere v g, F in C, Miserere v e pa kaže izdelan, za skladateljev opus celo presenetljivo izčiščen kontrapunktični stavek. V smislu tehnike imitiranja so zborovski odlomki v tem psalmu najbolj dorečeni.

V smislu številnih stilnih manir 17. stoletja bi Dolarjeve psalme težko enotno opredelili. Vsekakor veje iz partitur pestra raba različnih sredstev, ki so skladatelju omogočile široko paleto stilnega izražanja. Splošna stilna ocena bi psalme uvrstila v t.i. stile misto, ki je bil najbolj značilen za ustvarjanje skladateljev dunajskega kroga v drugi polovici 17. stoletja. Psalmi Miserere mei Deus pa ponujajo v nekaterih podrobnostih razvojno bolj sveže rešitve, kot jih najdemo v skladateljevih mašah. Obligatni imitacijski slog je v vseh Dolarjevih vokalnoinstrumentalnih skladbah enak, koncertantna zasnova, ki izstopa že v Missi sopra la Bergamasca, pa je v psalmih še močnejše poudarjena. Solistični glasovi kažejo ob stopnjevanih koloraturah nekatere novosti. Bas se osamosvoji od basovske linije continua, koncertantni inštrumenti pa so vse pomembnejši. V concertatu se poleg visokih godal vključijo tudi tromboni in korneti. Melodika je posebno v Miserere v e, kjer se Dolar nedvoumno ozira po italijanskem belcantu po Cavallijevem zgledu, manj kratkosapna. Pridobila je na tematski zaokroženosti, kar posredno vpliva na čistejšo in stabilnejšo zasnovo harmonije ter jasnejše imitiranje.

Psalmi kažejo Dolarja kot razgledanega ustvarjalca, ki v začetku druge polovice

17. stoletja smelo sledi aktualnim, predvsem italijanskim vplivom. V psalmskih skladbah je stavek tehnično bolj prečiščen kot npr. v mašah. V smislu slogovne usmeritve med psalmi kot celota izstopa *Miserere* v e, ki kaže med vsemi ohranjenimi skladbami najsmelejši slogovni razgled.

OPOMBE:

¹ Prim. Cvetko Dragotin, *Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem*, I, Ljubljana, 1958, 217–8; isti, *Joannes Baptista Dolar und seine Stellung in der Entfaltung des Barock*, Kontakte österreichischer Musik nach Ost und Südost, Grazer Musikwissenschaftliche Arbeiten, Bd. 3, Graz; *Litterae annuae Provinciae Austriae S. J. Anni 1673*, Österreichische Nationalbibliothek, Handschriftensammlung, Dunaj, Cod. 12070, 9–10; Höfler Janez, *Joannes Baptista Dolar – Beiträge zu seiner Lebensgeschichte*, Die Musikforschung, XXV, 1972, 310–4; isti, *Janez Krstnik Dolar* (ok. 1620–1673), *Kronika*, XX, 1972, 2, 82–9. Prim.: še Adler Guido, *Studien zur Musikwissenschaft*, IV, 1916; Pohanka Jaroslav, *Musica Antiqua Bohemica*, XL, 1959; Valvasor Janez Vajkard, *Die Ehre des Herzogtums Crain*, Ljubljana-Nürnberg, 1689, VI, 39; Dolničar Gregor, *Bibliotheca Labacensis publica*, oz. *Steska Viktor*, *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko*, 1990, X, 5–6, 145; Rakuša Fran, *Slovensko petje v preteklih dobah*, Ljubljana, 1890, 22.

² Prim. Cuderman Mirko, *Janez Krstnik Dolar*, *Missa Villana*, Ljubljana, 1984; *Cvetko Dragotin*, *Skladatelj Gallus, Plautius, Dolar in njihovo delo*, Ljubljana, 1963; *Faganel Tomaž*, *Janez Krstnik Dolar*, *Missa sopra la Bergamasca*, rkp; isti, *J. K. Dolar*, *Miserere* v g, rkp; isti, *J. K. Dolar*, *Miserere* v C, rkp; isti, *J. K. Dolar*, *Nisi Dominus*, rkp; Höfler Janez, *Joannes Baptista Dolar*, *Miserere mei Deus für Soli*, Chor und Instrumentalbegleitung, Graz, 1974; Lajovic Uroš, *Janez Krstnik Dolar*, *Missa Viennensis*, Ljubljana, 1981; Pohanka Jaroslav, *Balletti a sonate*, Praga, 1959.

³ Prim. Dolničar Gregor, *Bibliotheca Labacensis publica*, oz. *Steska Viktor*, *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko*, 1990, X, 5–6, 145.

⁴ Prim. npr. *Kerllovo alegorično opero o sv. Nataliji Pia et fortis mulier* iz l. 1677.

⁵ Prim. *Titel Ernest*, *Österreichische Kirchenmusik*, Wien, 1961, 147.

⁶ Prim. *Musik alter Meister*, Graz, 1974, zv. 36/37, uvod, str. VIII; *Ludvik Dušan*, *Eggenbergi in eggenberški arhivi*, *Kronika*, XIX, 1971, 2, 77–81.

⁷ Omenjeni skladbi bi v Šentpavel lahko prinesel kremsmünsterski teolog in glasbenik, prepisovalec Dolarjeve *Misse Viennensis* p. Theophil Schrenk (1634–1674), ki se je marca 1669 preko Dunaja in Italije podal v tamkajšnji benediktinski samostan. Prim. *Kellner Altman*, *Musikgeschichte des Stiftes Kremsmünster*, Kassel u. Basel, 1956, 237–8.

⁸ Prim. *Musik alter Meister*, zv. 36/37, Graz, 1974, uvod, op. 17.

⁹ Prepisi psalmov niso vedno popolnoma jasna, a vendar dovolj nedvoumna predloga za rekonstrukcijo partitur. Neenoten je prepisovalec le v rabi ligature cum oposita proprietate v tempus perfectum cum prolatione imperfecta, saj je ne uporablja dosledno v vseh glasovih. Prim. *Dolar*, *Miserere* v g, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana.

¹⁰ Prepis navaja izvorni naslov: *Nisi Dominus / 4. Voces in Conc. / 4. Voces in Cappella / Con Violone et Organo: / Di R. P. Tollar Soc: JESV: / Scriptum AD 1671 / Cremsiry*. Prim. Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana.

¹¹ Prim. izvorne naslovne strani v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani: *Miserere* v e: *Miserere mei DEVS: / 4. Voces Concert: / 2. Violini et Viola Conc: / 4. Voces Capella / Violone et Organo. / Auth. R: P: J: B: Dolar Soc: JESV:; Miserere* v f: *Miserere mei DEVS: / 4. Voces Concert: / 4. Viola Concert: / 4. Voces Capella / Cum Violone et Organo / Auth. R: P: J: B: Dolar Soc: JESV:; Miserere* v g: *Miserere mei DEVS: / 6. Voces conc: / 2. Violini Conc: / 3. Violae Conc: / 4. Tromboni Conc: / 6. Voces Capella / Cum Violone et Organo: / Auth. R: P: Tollar Soc: JESV:; Miserere* v c: *Miserere mei DEVS: / 8. Voces Conc: / 2. Violini Conc: / 2. Violae Conc: / 2. Cornetti mutti Con: / 3. Tromboni Conc: / 2. Clarini Conc: / 8. Voces Capella / Cum Violone et Organo: / Auth. Rdo: P: J: B: Dolar / Societatis JESV:.*

¹² Primer je iz tehničnih razlogov metrično razširjen v razmerju 1:2.

POVZETEK

Po zaslugi novejših raziskovalnih prizadevanj in notnih izdaj lahko sicer ne tako številnim ohranjenim skladbam Janeza Krstnika Dolarja sledimo že iz sodobnih partitur. Psalmi so ob mašah, inštrumentalnih baletnih suitah in sonatah tretje zaključeno področje ustvarjanja tega skladatelja. V Kromerizu na Moravskem se je v prepisih ohranilo pet psalmov: kratki Nisi Dominus in štiri Miserere mei Deus. Vsi so značilni za čas srednjega baročnega obdobja, ko so dunajski glasbeniki in tudi Dolar sledili italijanskim ustvarjalnim pobudam.

Psalmi so zasnovani v pretežno koncertantnem, pa tudi v kolosalnem slogu in ne morejo skriti polpretekle tradicije t.i. obligatnega sloga, ki je preveval še celotno 17. stoletje posebno na področju cerkvene glasbe. Oblikovni okvir Dolarjevim psalmom daje biblijski verz, razdeljen na solistične in zborovske točke, ki jih spremljajo koncertantni inštrumenti ali celotna zasedba v colla parte praksi. Skladbe dajejo vtis številčnosti. Psalm Nisi Dominus za štiri pevske soliste, zbor in obligatni continuo brez dodanih inštrumentov lahko razumemo kot razširjeni cerkveni koncert oz. koncertantni motet. Spokornim psalmom Miserere mei Deus, ki so domnevno izšli v neohranjeni zbirki Drammata seu Miserere mei Deus leta 1666. na Dunaju, je skladatelj dal v dveh psalmih različno godalno zasedbo, v preostalih dveh pa je godalom dodal še kvartet pozavn oz. par clarinov in kornetov in tercet pozavn.

Melodika v psalmih ne odstopa od drugih Dolarjevih skladb, razvija se v kratkih odstavkih, ki v smislu periodične členjenosti delujejo kratkosapno. Psalmi ponujajo v medsebojnih odnosih pevskih glasov z inštrumenti pestre koncertantne učinke, ki se kažejo v odražanju besedila v glasbi in številnih virtuozno koloriranih odlomkih. V solističnih točkah izstopajo poleg virtuoznega concertata in občasnega ekspresivnega ariosa verzi zasnovani pod vplivom italijanskega zgodnjebaročnega belkanta. Ti odlomki ponujajo tudi največ oblikovne, periodično členjene tematike in imajo jasno harmonsko strukturo. Verzi s polno zborovsko zasedbo ob podpori inštrumentov učinkujejo monumentalno in so pretežno izpeljani v obligatni, tehnično ne vedno povsem izčiščeni imitaciji. Linearno vodenje glasov pogojuje tudi nekatere ne povsem izdelane harmonske rešitve.

Dolarjev vokalnoinštrumentalni opus z vsemi posebnostmi značilni za ustvarjanje v začetku druge polovice 17. stoletja kaže skladatelja kot razgledanega in aktualno usmerjenega ustvarjalca, njegove psalme, med katerimi kot celota izstopa Miserere v e, pa vredne sopotnike srednjebaročnega ustvarjanja na širšem avstrijskem ozemlju.

ZUSAMMENFASSUNG

Nach den Verdiensten der neueren Forschungsbemühungen und Verlagsunternehmungen können wir den zwar nicht gerade zahlreich erhaltenen Kompositionen Janez Krstnik Dolars schon aus zeitgenössischen Partituren folgen. Die Psalmen sind neben den Messen, den instrumentalen Ballettsuiten und Sonaten der dritte abgeschlossene Betätigungsbereich dieses Komponisten. In Kremsier in Mähren haben sich fünf seiner Psalmen in Abschriften erhalten: der kurze Nisi Dominus und vier Miserere mei Deus. Alle sind typisch für die Zeit des mittleren Barocks, als die Wiener Musiker, und auch Dolar, den italienischen schöpferischen Anregungen folgten.

Die Psalmen sind in vorwiegend konzertantem, aber auch in kolossalem Stil entworfen und können die halbvergangene Tradition des sogenannten obligaten Stils, der noch das gesamte 17. Jahrhundert, besonders auf dem Gebiet der Kirchenmusik, durchwehte, nicht verbergen. Den bildenden Rahmen für Dolars Psalmen gibt der biblische Vers, verteilt auf solistische und chorale Nummern, die konzertante Instrumente oder eine gesamte Besetzung in der Colla-parte-Praxis begleiten. Die Kompositionen vermitteln den Eindruck der zahlenmäßigen Fülle. Den Psalm Nisi Dominus für vier Gesangsolisten, Chor und obligates Continuo ohne zusätzliche Instrumente können wir als erweitertes Kirchenkonzert oder konzertante Motette verstehen. Den Bußpsalmen Miserere mei Deus, die vermutlich im Jahre 1666 in der nicht erhaltenen Sammlung Drammata seu Miserere mei Deus in Wien erschienen sind, gab der Komponist in zwei Psalmen eine unterschiedliche Streicherbesetzung, in den beiden übrigen fügte er den Steichinstrumenten noch ein Posaunenquartett oder ein Paar Clarinos und Kornette und ein Posaunerzett hinzu.

Die Melodik in den Psalmen weicht nicht von den anderen Kompositionen Dolars ab, sie entwickelt sich in kurzen Absätzen, die im Sinne einer periodischen Gliederung kurzatmig wirken. In den gegenseitigen Beziehungen der Gesangstimmen mit den Instrumenten bieten die Psalmen bunte konzertante Effekte, die sich in der Ausdrucksweise des Textes in der Musik und zahlreichen virtuos kolorierten Abschnitten zeigen. In den solistischen Nummern treten oft neben dem virtuoson Concertato und dem zeitweilig expressiven Arioso Verse hervor, entwickelt unter dem Einfluß des italienischen frühbarocken Belcanto. Diese Abschnitte bieten auch am meisten bildende, periodisch gegliederte Thematik und klare harmonische Struktur. Die Verse mit voller Chorbesetzung mit Unterstützung der Instrumente wirken monumental und sind vorwiegend in obligater, nicht immer völlig reiner Imitation ins Werk gesetzt. Die lineare Stimmenführung bedingt auch einige nicht völlig ausgearbeitete harmonische Lösungen.

Dolars vokalinstrumentales Opus mit allen Besonderheiten, typisch für das Schaffen am Beginn der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts, weist den Komponisten als umsichtigen und aktuell orientierten Schöpfer aus. Seine Psalmen, unter denen besonders das Miserere in e hervortritt, sind würdige Begleiter des mittelbarocken Musikschaffens im österreichischen Raum.

Primljeno:
1990 – 09 – 29

Musical score for 'Miserere' in F major, measures 169-75. The score includes a vocal line with lyrics "os- sa, os- sa hu- mi- li- a- ta." and a piano accompaniment. The piano part features bass line figures: 6, 5, 5, 6, b, 4, 3.

Primer 1, Dolar, Miserere v F, t. 169-75.

Musical score for 'Miserere' in G major, measures 425-32. The score includes a vocal line with lyrics "et Spi- ri- tu- i Sanc- to, glo- ri- a Pa- tri," and a piano accompaniment. The piano part features bass line figures: 6, b, 6, 6, 7, 6, 5.

Primer 2, Dolar, Miserere v g, t. 425-32.

Score

Soprano ME et su- per ni- ven de- al- ba-

Tenore ME et su- per ni- ven de- al- ba-

Basso ME et su- per ni- ven de- al- ba- bor, su- per ni- ven de- al- ba-

ME et su- per ni- ven de- al- ba- bor, su- per ni- ven de- al- ba-

6 6 6 #6 #6 # 6 4 #

Primer 3, Dolar, Miserere v e, t. 246-53.

The image shows a musical score for a piece titled 'Miserere' by Janez Krstnik Dolar. The score is arranged in two systems. The first system includes staves for Violini I, Violini II, Corno, Tromba, and Piano. The second system includes staves for Violini I, Violini II, and Piano. The vocal parts are written in the third system, with lyrics in Slovenian: 'Au-di-tu-i me-o, au-di-tu-i me-o da-bis gau-' and 'Au-di-tu-i me-o da-bis gau-'. The piano accompaniment consists of chords and a bass line.

Primer 4, Dolar, Miserere v e, t. 263-70, 289-99.

rit

Do-mi-ne, la-bi-a me-a a-pe-ri-es, Do-mi-ne, la-bi-a

me-a a-pe-ri-es

7 6

6 7 6 #

Primer 5, Dolar, Miserere v e, t. 507-14.

lento

Tunc ac-cep-ta-

bis sa-cri-fi-ci-um jus-ti-ti-ae,

b 4 # #

Primer 6, Dolar, Miserere v F, t. 338-41. :

Tenore

Glo- ri- a Pa- tri, et Fi- li- o, et Spi-

6 6 7 3 6 6 5

ri- tu- i Sanc- to.

6 343

Primer 7, Dolar, Miserere v C, t. 368-75.

Alto

et om- nes in-i-qui- ta- tes

et om- nes

6 5 # 5 6 6

Primer 8, Dolar, Miserere v e, t. 379-82.

Canto
Soprano
Tenore
Basso
Organo

is et vin- cas cum ju- di- ca-

is et vin-

is et vin-

6 6 4

ris, et vin-

et vin- cas cum ju- di- ca-

vin- cas, et vin- cas, et

cas cum ju- di- ca- ris, cum ju- di- ca-

6 #6 # #

Primer 9, Dolar, Miserere v e, t. 150-3.